

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

ВЪВЕДЕНИЕ	11
П ъ р в а г л а в а	
Преживяване, близко до смъртта, и неговото отражение върху живота	29
В т о р а г л а в а	
Какво представляват преживяванията, близки до смъртта?	34
Т р е т а г л а в а	
Промяната, настъпила вследствие на преживявания, близки до смъртта	74
Ч е т в ъ р т а г л а в а	
Преживявания, близки до смъртта, в детството	104
П е т а г л а в а	
Нищо ново под слънцето	114
Ш е с т а г л а в а	
Научни изследвания на преживяванията, близки до смъртта	141
С е г м а г л а в а	
Нидерландското изследване върху преживяванията, близки до смъртта	176
О с м а г л а в а	
Какво става в мозъка, когато сърцето внезапно спре?	203
Д е в е т а г л а в а	
Какво знаем за мозъчната функция?	225
Д е с е т а г л а в а	
Квантовата физика и съзнанието	255
Е д и н а д е с е т а г л а в а	
Мозъкът и съзнанието	292
Д в а н а д е с е т а г л а в а	
Континуум на променящото се тяло	318
Т р и н а д е с е т а г л а в а	
Безкрайно съзнание	341
Ч е т и р и н а д е с е т а г л а в а	
Някои последици от проучванията върху ПБС	369
П е т н а д е с е т а г л а в а	
Епилог	390
ПРИЛОЖЕНИЕ:	
Практическото значение на ПБС в здравеопазването	394
БЛАГОДАРНОСТИ	406
БЛАГОДАРНОСТИ ЗА ИЗОБРАЖЕНИЯТА	408
БЕЛЕЖКИ	410
РЕЧНИК НА ТЕРМИНИТЕ	441
БИБЛИОГРАФИЯ	452

ВЪВЕДЕНИЕ

*Всяка наука е емпирична, всяка теория
е подчинена на възприятията;
един факт може да преобърне цяла система.*

Ф р е д е р и к В а н И д е н

Годината е 1969. В отделението по сърдечностъдови заболявания внезапно се включва алармата. На монитора с електрокардиограмата на пациент с инфаркт на миокарда (сърдечен удар) се вижда само равна линия. Мъжът е получил сърдечен арест. Две медицински сестри се втурват към пациента, който вече не реагира, и бързо дръпват завесите около леглото му. Едната започва да му прави сърдечно-белодробна реанимация, а другата поставя върху устата му кислородна маска. Трета медицинска сестра дотичва, бутайки количката с дефибрилатора. Дефибрилаторът е зареден, намазват електродите с гел, оголват гърдите на пациента, медицинският персонал се отдръпва на известно разстояние и му правят електрошок. Мъжът получава токов удар право в гърдите. Никакъв ефект. Възобновяват сърдечния масаж и изкуственото дишане и след кратка консултация с лекаря инжектират допълнително лекарство в интравенозната капкова система, включена към ръката му. Отново следва дефибрилация. Този път сърдечният му ритъм се възстановява и след малко повече от минута – след като е бил в безсъзнание около 4 минути – пациентът отново идва в съзнание, за огромно облекчение на медицинския персонал и лекуващия лекар.

Лекуващият лекар бях аз. Същата онази година едва започвах специализацията си по кардиология.

Всички бяхме доволни от успешната реанимация – всички освен пациентът. Въпреки че успяхме да го съживим, той бе изключително разочарован, което изненада целия екип. Разказваше за тунел, за цветове, светлина, за прекрасен пейзаж и музика. Говореше за всичко това невероятно емоционално. Терминът *преживявания, близки до смъртта* (ПБС) все още не съществуваше, пък и аз никога не бях чувал за хора, които си спомнят нещо от епизода на сърдечния си арест. Докато се готвех за докторската си степен, ме учеха, че подобно нещо е фактически невъзможно: да си в безсъзнание, означава да не разбираш нищо – същото се отнася и за хората със сърдечен арест или за пациентите в кома. В подобен момент просто няма как да изпитваш съзнание или да формираш спомени, защото всички мозъчни функции са преустановени. В случай на сърдечен арест пациентът е в безсъзнание, няма нито дишане, нито осезаем пулс, нито кръвно налягане.

Близко до смъртта в болницата

Първите отделения по сърдечносъдови заболявания се появяват в холандските болници през 1966 г., когато е установено, че сърдечният масаж, подаването на кислород и дефибрилацията дават добри резултати при реанимация на пациенти със сърдечен арест. Сърдечният арест винаги е бил и си остава една от най-честите причини за смърт при хората с остър инфаркт на миокарда – в Съединените щати от него умира по един човек всяка минута, а в Обединеното кралство – на всеки две минути. Откакто бяха открити отделенията по сърдечносъдови заболявания и в тях бе въведена съвременната техника за реанимация, смъртността в резултат на сърдечен арест рязко намалява, а в наши дни съвсем не е необичайно пациенти да оцеляват след сърдечен арест.

Когато работех като кардиолог, почти всекидневно се сблъсках със смъртта. Като лекар си почти принуден да разсъждаваш върху емоционалните, философски и физиологически аспекти на живота и смъртта. Но обикновено подобни разсъждения не са чак толкова неотложни, до момента, в който не ни засегнат лично, чрез смъртта на член от семейс-

твото. В моя случай това стана, когато починаха майка ми – на 62-годишна възраст, и брат ми – на 41.

Макар че никога не успях да забравя нито успешната реанимация на онзи пациент през 1969 г., нито спомените му за периода на неговия сърдечен арест, аз все пак не се бях възползвал от опита си. Това се промени през 1986 г., когато прочетох книгата на Жорж Ричи за преживяванията, близки до смъртта, озаглавена „Завръщане от отвъдното“.¹ Когато – като студент по медицина – през 1943 г. Ричи боледува от двустранна бронхопневмония, изпаднал в клинична смърт. По онова време антибиотиките като пеницилин все още нямат особено широко приложение. След епизод с висока температура и силно стягане в гърдния кош той умира: тоест – престава да диша и пулсът му спира. Лекарят обявява, че Ричи е мъртъв и го покриват с чаршаф. Но един от здравните служители толкова се разстройва от смъртта на този млад студент по медицина, че успява да убеди лекуващия лекар да му инжектира адреналин в гърдите, близо до сърцето – което в онези дни е крайно необичайна процедура. След като е „умрял“ в продължение на повече от 9 минути, Жорж Ричи изведнъж отново идва в съзнание, за огромна изненада на лекарите и медицинския сътрудник. Оказва се, че докато е в безсъзнание – тоест по време на периода, в който е обявен за мъртъв, – той преживява нещо изключително силно, което си спомня с най-големи подробности. Отначало изобщо не може да говори за това, пък и се страхува. По-късно обаче пише книга за всичко, което му се е случило през въпросните 9 минути. А след дипломирането си като психиатър той започва да споделя своите преживявания със студентите си по време на лекции. Един от неговите възпитаници, който редовно посещава тези лекции, е Реймънд Мууди. Той толкова се заинтригува от тази история, че започва да изследва преживяванията, които понякога възникват по време на ситуации, застрашаващи живота. През 1975 г. Мууди издава книгата „Живот след живота“, която се превръща в световен бестселър. В тази книга Мууди за първи път използва термина *преживявания, близки до смъртта* (ПБС).²

Когато прочетох книгата на Ричи, аз не можех да спра да се питам как е възможно човек да има съзнателни преживявания по време на сърдечен арест и дали това е често явление. Затова през 1986 г. започнах системно

да разпитвам всички реанимирани пациенти в клиниката си дали имат някакви спомени от периода на сърдечния си арест. Бях повече от изненадан, когато – в рамките на две години – успях да събера 12 разказа за преживявания, близки до смъртта, измежду над 50 оцелели след сърдечен арест. От онзи първи за мен подобен случай през 1969 г. не бях чувал други такива истории. Не бях и разпитвал за подобни преживявания, тъй като сам не бях отворил вратата за тях. Но всички разкази, които сега вече започнах да събирам, възбудиха любопитството ми. В крайна сметка според съвременните медицински познания е невъзможно да преживяваме съзнание, когато сърцето е спряло да бие.

По време на сърдечен арест пациентите са клинично мъртви. Клиничната смърт се дефинира като период на безсъзнание, предизвикан от липсата на приток на кислород към мозъка, поради това че кръвообращението, дишането – или и двете, са преустановени. Ако не се извърши незабавна реанимация, в рамките на 5 – 10 минути мозъчните клетки претърпяват необратимо увреждане и пациентът в почти всички случаи умира дори и ако по-късно сърдечният му ритъм се възстанови.

Въпроси за мозъчните функции и съзнанието

За мен всичко започна от любопитство – глождеха ме въпроси, търсех начин да си обясня определени обективни открития и субективни преживявания. Когато научих за преживяванията, близки до смъртта, това породи в мен редица фундаментални въпроси. ПБС е особено състояние на съзнанието, което възниква по време на предстоящ или фактически период на физическа, психологическа или емоционална смърт. Как и защо възниква ПБС? Как се генерира съдържанието на ПБС? Защо ПБС води до толкова дълбоки промени в живота на човека, който ги преживява? Не бях в състояние да приема някои от отговорите на тези въпроси, защото ми се струаха непълни, неправилни или необосновани. Бях възпитан в академична среда, където ме учеха, че за всичко съществува аналитично и материалистично обяснение. И до този момент винаги бях приемал това като безспорна истина.

След като се потопих изцяло в личностните, психологическите, социалните и научните аспекти на преживяванията, близки до смъртта, установах, че за мен огромно значение придобиват и други често задавани въпроси. Кой съм аз? Защо съм тук? Какъв е произходът на моя живот? Когато и как ще завърши мой? И какво означава за мен смъртта? Животът ми ще продължи ли след смъртта? Във всички времена и култури, както и във всички етапи от човешкия живот – към които спадат раждането на дете или внуче, среща със смъртта и други сериозни кризи, – тези жизненоважни въпроси са се поставяли отново и отново. Вероятно и вие сте си ги задавали. Въпреки това рядко получаваме задоволителни отговори. Каквото и да се случи в живота ни – независимо дали се изправяме пред успех, или разочарование, независимо от това колко слава, власт или богатства трупаме, – смъртта е неизбежна. Всичко, което събираме край себе си, ще изчезне в недалечното бъдеще. Раждането и смъртта са реалност през всяка една секунда от живота ни, защото нашите тела преминават през непрекъснат процес на умиране и подновяване.

Някои учени не вярват във въпроси, на които не може да се даде отговор, но пък вярват в погрешно формулирани въпроси. През 2005 г. списание *Science* публикува за годишнината си специално издание със 125 въпроса, на които учените досега не са успели да намерят отговор.³ Най-важният въпрос без отговор: „От какво е направена вселената?“ бе последван от въпроса: „Каква е биологичната основа на съзнанието?“. Бих искал да преформулирам втория по следния начин: „Съзнанието има ли биологична основа изобщо?“. Освен това можем да правим известно разграничение между временните и вечните аспекти на нашето съзнание. Това ни навежда на следния въпрос: „Възможно ли е да говорим за начало на нашето съзнание и ще свърши ли някога то?“.

За да отговорим на тези въпроси, трябва да разберем по-добре връзката между мозъчната функция и съзнанието. Ще се наложи да разберем дали има признаци за това, че съзнанието може да се изживява по време на сън, обща анестезия, кома, мозъчна смърт, клинична смърт, по време на процеса умиране и – накрая – след потвърдената смърт. Ако отговорът на който и да било от тези въпроси е „да“, трябва да се постарая да намерим научни обяснения и да анализирам връзката между мозъчната

функция и съзнанието в тези ситуации. Това повдига редица други въпроси, които ще разгледаме в тази книга:

- Къде съм аз, докато *спя*? Осъзнавам ли нещо по време на сън?
- Понякога има индикации за съзнание, докато човек се намира под *обща анестезия*. Как е възможно някои пациенти под обща анестезия по-късно да могат да опишат съвсем точно какво е било казано или направено, обикновено в моментите, когато са настъпили усложнения по време на тяхната операция.
- Можем ли да говорим за съзнание, когато човек се намира в *кома*? Една скорошна статия в *Science* разглежда научните доказателства за осъзнатост при пациентка във *вегетативно състояние*.⁴ Това е форма на кома, при която има спонтанно дишане и рефлeksi в мозъчния ствол. Мозъчни тестове показват, че когато инстpуктират пациентката да си представи определени дейности – например как играе тенис или се движи в дома си, – мониторите записват промени, идентични с тези при здрави доброволци, които изпълняват същите указания. Следователно тези идентични промени могат да се обяснят само ако приемем, че жената – въпреки вегетативното си състояние – не само разбира вербалните инструкции, но ги и изпълнява. Изследването показва, че тази пациентка в кома осъзнава както себе си, така и своето обкръжение, но мозъчното ѝ увреждане не ѝ позволява да съобщи своите мисли и емоции директно на външния свят. В своята книга *Uit coma* („След комата“) Алисън Корталс Алтес също разказва как виждала болничния екип и семейството си във и около интензивното отделение по време на 3-седмичната си кома след тежката катастрофа, която претърпява.⁵
- Можем ли все още да говорим за съзнание, когато при даден пациент е обявена *мозъчна смърт*? В книгата си *Droomvlucht in coma* („Полет насън в кома“) Ян Курхоф разказва за своите съзнателни преживявания, след като невролозите обявяват мозъчната му смърт вследствие на усложнения по време на мозъчна операция. Единствено поради факта, че семейството му отказва да дари органите му, той успява да опише своите преживявания, защото – за всеобща изненада – той идва в съзнание след 3 седмици, прекарани в кома.⁶

- Мозъчната смърт наистина ли се равнява на смърт или маркира началото на *процеса на умиране*, който може да продължи от часове до дни? Какво се случва с нашето съзнание по време на процеса на умиране?
- *Клиничната смърт* равнява ли се на загубата на съзнание? Много от разказите за преживявания, близки до смъртта, описани в тази книга, навеждат на мисълта, че по време на сърдечен арест – тоест по време на периода на клиничната смърт – хората понякога преживяват изключително ярко съзнание.
- Можем ли все пак да говорим за съзнание, когато *смъртта е потвърдена*, а ялото вече е изстинало? По-нататък ще разгледам по-подробно този въпрос.

Има ли съзнание след смъртта?

Могат ли преживяванията, близки до смъртта, да ни дават каквато и да било индикация за това какво се случва със съзнанието, когато смъртта на човек е потвърдена? Трябва да започнем с изследване на отговорите на въпроса дали и как е възможно преживяването за съзнание след смъртта. Как бихме могли да предположим какво се случва с нашето съзнание, когато умрем? И откъде идват идеите ни за смъртта? Защо искаме да научим повече за смъртта, за смисъла на това да си мъртъв?

Конфронтацията със смъртта повдига неотложни въпроси, защото тя си остава табу в нашето общество. Въпреки това е напълно нормално всеки ден да умират хора. Сега точно докато четете тези редове, в Съединените щати умират приблизително 6925 души (375 в Нидерландия и 1400 в Обединеното кралство). Това означава, че всяка година в Съединените щати умират над 2 530 000 души (155 000 в Нидерландия и 509 000 в Обединеното кралство). Умирането е също толкова естествено, колкото и раждането. Въпреки това в нашето общество сме осъдили смъртта на изгнание. Хората все по-често умират в болници и домове за възрастни, въпреки че нарастват предпочитанията човек да си умре вкъщи или в хоспис.

Какво е смъртта, какво е животът и какво се случва, когато умрем? Защо повечето хора толкова се страхуват от смъртта? Та нали понякога

тя със сигурност е облекчение след тежка болест? Защо лекарите обикновено приемат смъртта на даден пациент като свой собствен провал? Защото болният е загубил живота си? Защо на хората вече не се позволява „просто“ да си умрат от някоя тежка, неизлечима болест, а вместо това ги включват на апарати за дишане и ги хранят изкуствено с подавани през тръбички разтвори? Защо някои хора в последните етапи на злокачествено заболяване се решават на химиотерапия, която може да удължи живота им за съвсем кратко, но със сигурност невинаги би подобрила качеството на оставащите им дни? Защо първият ни импулс винаги е да удължаваме живота и да забавяме смъртта на всяка цена? Дали страхът от смъртта е причината за това? И дали този страх произтича от невежеството ни какво представлява смъртта? Точни ли са изобщо идеите ни за смъртта? Смъртта наистина ли е краят на всичко?

Дори и медицинското обучение обръща съвсем оскъдно внимание на това какво представлява смъртта. Докато завършат образованието си, повечето лекари не се замислят много-много за нея. По време на човешкия живот в тялото ни всяка секунда измират по 500 000 клетки, всяка минута – по 30 милиона, а всеки ден – по 50 милиарда. Всички тези клетки ежедневно се заменят от нови, поради което на всеки няколко години получаваме едно кажи-речи ново-новеничко тяло. Следователно клетъчната смърт не е физическа смърт. През целия ни живот нашите тела постоянно се променят – всяка секунда. Въпреки това нито го чувстваме, нито го съзнаваме. Как да си обясним този континуитет на постоянно променящото се тяло? Клетките ни изграждат елементи, сравними със строителните елементи на къща, но кой проектира, планира и направлява изграждането на тази къща? Не са самите градивни елементи. Така че остава очевидният въпрос с какво да си обясним изграждането и координирането на постоянно променящото се тяло във всяка следваща секунда?

На биохимично и физиологично ниво всички тела функционират по един и същи начин – и въпреки това всички хора са различни. Причината за тези разлики не е само физическа. Хората са различни по характер, имат различни чувства, настроения, нива на интелигентност, интереси, идеи и потребности. Съзнанието играе главна роля в тези различия.

Това поставя въпроса: дали ние, хората, *можем да се отъждествим* с нашите тела, или просто *притежаваме* тела?

Малко над 50% от хората в Нидерландия са сравнително убедени, че смъртта е края на всичко. Те вярват, че смъртта на нашите тела маркира края на нашата идентичност, на нашите мисли и спомени и че смъртта е края на нашето съзнание. И обратно – около 40% – 50% от холандците вярват в някаква форма на живот след смъртта. В Съединените щати между 72% (67% от мъжете и 76% от жените) и 74% от хората вярват в живота след смъртта.⁷ Въпреки това мнозина изобщо не се питат дали техните идеи за смъртта всъщност са верни, докато не се сблъскат със собствената си смъртност – когато почине техен близък, когато преживеят тежка катастрофа или болест и това събитие промени живота на цялото семейство или на близкия приятелски кръг.

Като проучим всичко онова, което хората са мислели и писали за смъртта в цялата човешка история – във всички времена, култури и религии, – може би бихме създали една по-различна, по-добра представа за нея. Но същото може да се постигне и чрез анализ на последните научни изследвания върху преживяванията, близки до смъртта. Доказателствата сочат, че повечето хора престават да се страхуват от смъртта след ПБС. Тяхното преживяване им дава да разберат, че смъртта не е края на всичко и животът продължава по един или друг начин. След своето ПБС един пациент ми писа следното:

Не съм квалифициран да обсъждам нещо, което може да се докаже единствено след смъртта. Но за мен лично това преживяване бе решаващо и то ме убеди, че съзнанието продължава да съществува и в отвъдното. Оказва се, че мъртвият не е мъртъв, а просто приема друга форма на живот.

Според хората, преживявали ПБС, смъртта не е нищо друго освен различен начин на съществуване с подобро и разширено съзнание, което присъства навсякъде едновременно, защото вече не е обвързано с конкретно тяло.

Ролята на науката в изучаване на съзнанието

Според философа на науките Иля Мазо повечето изследователи приемат научния метод, основан на материалистични, механистични и аналитични предположения. Тази наука привлича по-голямата част от финансирането, постига най-ударни резултати и се смята, че се използва от най-светлите умове. Колкото повече се отклонява визията на даден учен от тази материалистична парадигма, толкова по-нисък е неговият статут и толкова по-малко пари получава идеята му. И наистина опитът ни показва, че предните ешелони в изследователската йерархия печелят диспропорционално по-голям процент финансиране, а именно по-задните ешелони всъщност адресират обстоятелствата, потребностите и проблемите на хората. Истинската наука не се ограничава до материалистичните – и следователно – ограничаващи хипотези, а е отворена към новите, първоначално необясними открития – тя приветства предизвикателствата за изнамиране на теории, които да ги обяснят. Мазо говори за *приобщаваща наука* – наука, която да включва в себе си идеи, по-съвместими с опитите ни да узнаем субективните аспекти на нашия свят и на нас самите, отколкото ни позволяват настоящите материалистични ограничения.⁸

Психологът Ейбрахам Маслоу предлага прекрасна дефиниция на това какво би трябвало да включва подобна приобщаваща наука:

Приемането на задължението да се признае и опише цялата реалност, всичко, което съществува, всичко, което е налице. Преди всичко науката трябва да бъде всеобхватна и приобщаваща. Тя трябва да приеме в своята юрисдикция дори това, което не може да разбере или обясни – това, за което не съществува теория, което не може да бъде измерено, предвидено, контролирано или подредено. Тя трябва да приеме дори противоречията, нелогичните неща и мистериите, неясното, двусмисленото, архаичното, несъзнаваното и всички други аспекти на съществуването, които трудно могат да се изразят с думи. В най-добрия случай тя трябва да е напълно отворена и да не изключва нищо. Тя не бива да поставя „изисквания за достъп“.⁹

Американският философ на науките Томас Кун твърди, че повечето учени все още се опитват да помирят теорията с фактите в рутинно приеманата (материалистична) парадигма, която той описва като – по същество – колекция от статии, приети на доверие от учените.¹⁰ Всички изследователски резултати, които не могат да бъдат обяснени чрез преобладаващия светоглед, се определят като „аномалии“, тъй като те заплашват съществуващата парадигма и поставят предизвикателство пред очакванията, които тя поражда. Излишно е да казвам, че такива аномалии първоначално се пренебрегват, игнорират, отхвърлят като отклонения или дори се осмиват. Преживяванията, близки до смъртта, са точно такива аномалии. Аномалиите предлагат възможност за модифициране на съществуващите научни теории или за подмяната им с нови концепции, които предлагат обяснение. Но новите концепции рядко бъдат посрещани и приемани с ентусиазъм, когато не отговарят на преобладаващата материалистична парадигма. Думите на психиатъра Иън Стивънсън все още важат: „Казано е, че няма нищо по-обезпокоително от една нова идея, и според мен в науката това важи с особена сила“.

Повечето хора, които специализират в изследователската работа върху съзнанието – като невролози, психолози, психиатри и философи, – все още смятат, че за съзнанието има материалистично и аналитично обяснение. Известният философ Даниъл Денет смята, както и много други, че съзнанието не е нищо друго освен материя и субективното ни преживяване за съзнанието като нещо персонално и съвсем различно от съзнанието на другите е просто илюзия.¹¹ Според тези учени съзнанието произлиза изцяло от материята, която изгражда нашия мозък. Ако това е вярно, тогава всичко, което преживяваме чрез съзнанието си, не би било нищо друго освен израз на една машина, контролирана от класическите физика и химия, а нашето поведение би било просто безжалостен резултат от дейността на нервните клетки в нашия мозък. Разбира се, идеята, че всички субективни мисли и чувства са продукт единствено на мозъчната дейност, означава и че свободната воля също е илюзия. Тази гледна точка крие огромни последици за концепции като моралната отговорност и личната свобода.

Нуждата от нов подход

*Ако искате да опровергавате правилото,
че всички гарги са черни... достатъчно е да докажете,
че само една от тях е бяла.*

У И Л Я М Д Ж Е Й М С

Когато емпиричните научни изследвания открият явления или факти, които *не* са в съгласие с актуалните научни теории, тези нови факти не трябва да бъдат отричани, потискани или дори осмивани, както все още доста често се прави. В случай на нови открития съществуващите теории трябва да се усъвършенстват или модифицират, а ако е необходимо – да се отхвърлят и заменят от нови. Нуждаем се от нови начини на мислене и от нови форми на наука, за да изследваме съзнанието и да разберем по-добре влиянията, които то има. Някои учени, като философа Дейвид Чалмърс, са по-толерантни и подхождат сериозно към въпросите за съзнанието: „Съзнанието поставя най-озадачаващия проблем пред науката за ума. Нищо друго не познаваме по-интимно от съзнателното преживяване, но и нищо друго не е по-трудно за обяснение“. Чалмърс специализира върху проблема за съзнанието и прави прекрасен преглед на различните теории за връзката между съзнанието и мозъка.¹² Ще обсъдя в подробностите този негов преглед в една от следващите глави.

В миналото, когато преобладаващите научни идеи вече не могат да обяснят определено явление, възникват нови форми на наука. В началото на XX век например се заражда квантовата физика, тъй като определени открития вече не могат да се обяснят с класическата физика. Квантовата физика тотално преобръща общоприетото схващане за нашия материален свят. Фактът, че новите открития на квантовата физика се възприемат толкова бавно, може да се припише на материалистичното схващане, с което са израснали повечето от нас. Според някои квантови физици квантовата физика приписва на нашето съзнание решаваща роля при създаването и преживяването на осезаемата реалност. Тази все още недотам приета интерпретация постулира, че нашата картина за реалността се базира върху информацията, възприемана от съзнанието ни.

Това превръща съвременната наука в една субективна наука, в която съзнанието играе фундаментална роля. Квантовият физик Вернер Хайзенберг формулира това по следния начин:

Науката вече не е в позицията на наблюдател на природата, а по-скоро започва да се разпознава като част от взаимодействието между човека и природата. Научният метод... променя и трансформира обекта си: процедурата вече не може да се държи на дистанция от обекта.¹³

Преживяването на определени аспекти от съзнанието по време на ПБС е сравнимо, или аналогично, на концепциите от квантовата физика. Разбира се, квантовата теория не може да обясни съзнанието, но редом с резултатите и заключенията от изследванията върху ПБС тя може да допринесе за едно по-добро разбиране на прехода или взаимодействието между съзнанието и мозъка.

Науката означава да си задаваш въпроси без предубеждения

Според мен съвременната наука трябва да преразгледа своите предположения относно естеството на възприеманата реалност, тъй като тези идеи са довели до пренебрегване или отричане на важни области от съзнанието. Съвременната наука обикновено започва от една реалност, базираща се единствено върху явленията, които можем да възприемем. Макар че същевременно ние (интуитивно) усещаме, че освен обективните, сетивни възприятия известна роля играят и субективните аспекти като чувствата, въдъхновението и интуицията. Настоящите научни техники не могат да измерят или демонстрират съдържанието на съзнанието. Невъзможно е да се даде научно доказателство, че някой е влюбен или харесва определена музикална или художествена творба. Нещата, които могат да се измерят, са химичните, електричните или магнитните промени в мозъчната дейност; но съдържанието на мислите, чувствата и емоциите – не мо-

гат. Ако не преживявахме директно нашето съзнание чрез чувствата, емоциите и мислите си, ние не бихме били в състояние да го възприемем.

Нещо повече – хората трябва да оценяват това, че картината на материалния свят се извлича и конструира единствено на базата на техните собствени възприятия. Просто няма друг начин. Всеки от нас създава своя собствена реалност на базата на своето съзнание. Когато сме влюбени, светът е красив, а когато сме в депресия – същият този свят е мъчение. С други думи – материалният, „обективен“ свят е просто картината, конструирана в нашето съзнание. Така хората съхраняват собствените си възгледи за света. Именно този вид идеи трудно се приемат в по-голямата част от научната общност.

Безкрайно съзнание

Като се основавам на предварителни проучвания върху преживяванията, близки до смъртта, на последните резултати от неврофизиологичните изследвания и на концепции от квантовата физика, аз съм дълбоко убеден, че съзнанието не може да се локализира в точно определено време и място. Това е познато като нелокалност. Пълното и безкрайно съзнание е навсякъде, в едно измерение, което не е обвързано с време или място, където миналото, настоящето и бъдещето съществуват заедно и са достъпни едновременно. Това безкрайно съзнание е винаги в нас и около нас. Нямаме теории, с които да докажем или измерим нелокалното пространство и нелокалното съзнание в материалния свят. Мозъкът и тялото действат просто като интерфейс или междинна станция, за да получават част от цялото ни съзнание и част от спомените ни в будното ни съзнание. Нелокалното съзнание обхваща много повече от нашето будно съзнание. Мозъкът ни може да се оприличи едновременно на телевизионен приемник, който получава информация от електромагнитното поле и я декодира в звук и картина, и на телевизионна камера, която превръща или кодира звука и картината в електромагнитни вълни. Нашето съзнание предава информацията към мозъка и чрез мозъка получава информация от тялото и сетивата. Функцията на мозъка може да се сравни с прием-

но-предавателно устройство; нашият мозък играе по-скоро улесняваща, а не продуцираща роля: той просто създава условия за преживяване на съзнанието. Все повече нарастват и доказателствата, че съзнанието оказва директно влияние върху функцията и анатомията на мозъка и тялото, при което ДНК вероятно играе значителна роля.

Преживяванията, близки до смъртта, подтикнаха възникването на концепцията за нелокално и безкрайно съзнание, която ни дава възможност да разберем широк набор от особени състояния на съзнанието – като религиозните и мистични преживявания, виденията на смъртния огър (преживявания в края на живота), предсмъртните и следсмъртните преживявания (нелокалната комуникация), повишените интуитивни чувства (нелокалното предаване на информация), пророческите сънища, дистанционното виждане (нелокалното възприятие) и влиянието на ума върху материята (нелокално смущение). В крайна сметка не можем да не стигнем до заключението, че безкрайното съзнание винаги е съществувало и винаги ще съществува – независимо от тялото. Няма начало и никога няма да има край на нашето съзнание. Поради тази причина трябва сериозно да обмислим възможността, че смъртта – също като раждането – може би е просто преход от едно състояние на съзнанието в друго и по време на живота тялото функционира като интерфейс или място на резонанс.

Преживяванията, близки до смъртта – мост между науката и духовността

Надявам се читателите да подходят към тази книга с емпатия и без предразсъдъци. Като предлага един научен казус за съзнанието като нелокално и вездесъщо явление, тя може да даде своя принос към новите идеи за съзнанието във връзката му с мозъка. Много добре разбирам, че тази книга едва ли ще е нещо повече от трамплин за по-нататъшни изследвания и дебати, тъй като все още ни липсват конкретни отговори на множество ключови въпроси за нашето съзнание и за връзката между съзнанието и мозъка. Без съмнение – много от въпросите за съзнанието и за мистерията на живота и смъртта ще останат без отговор. Независимо от това, когато се изпра-

вяме пред изключителни и аномални открития, ние трябва да поставим под въпрос изцяло материалистичната парадигма в науката. Преживяванията, близки до смъртта, са едно от тези изключителни открития. Въпреки че съзнанието си остава дълбока мистерия, новите научни теории, базирани върху изследванията на ПБС, очевидно дават огромен принос в намирането на отговори. Изглежда, че едно-единствено аномално откритие, което не може да се обясни с общоприетите концепции и идеи, понякога би могло да доведе до фундаментална промяна в науката.

Подозирам, че докато четете тази книга, тя ще повдигне у вас множество въпроси. Наясно съм, че някои теми вероятно ще са напълно нови или дори далеч от въображението на много от читателите – особено на тези, които никога не са чели или чували нищо за преживяванията, близки до смъртта. Но стотиците хиляди хора, преживявали ПБС, вероятно ще изпитат облекчение да научат, че и други са имали подобни и те сега вече се изследват научно.

ПБС е както екзистенциална криза, така и трупане на опит. Хората напълно се променят чрез съзнателните си преживявания в едно измерение, където времето и разстоянието не играят никаква роля, където могат да надзърнат в миналото и бъдещето си, където се чувстват цялостни и изцелени и могат да се потопят в безкрайна мъдрост и безусловна любов. Тези трансформации се задействат предимно от прозрението, че любовта и състраданието към себе си, другите и природата са важни предпоставки за самия живот. След ПБС хората осъзнават, че всичко и всички са свързани, че всяка мисъл оказва влияние върху теб и другите и че нашето съзнание надживява физическата ни смърт. Те започват да разбират, че смъртта не е краят.

Хората с преживявания, близки до смъртта, са най-великите ми учители. Многого ми разговори с тях и дълбочените изследвания на потенциалното значение на ПБС промениха възгледите ми за смисъла на живота и смъртта. Много може да се научи от прозренията, получени чрез ПБС. Не е необходимо сами да се сблъскаме с преживяване, близко до смъртта, за да получим едно ново разбиране за живота и смъртта.

Възприемането на нови научни идеи по принцип, и в частност на идеите за безкрайното съзнание, изисква от нас да подходим непредубедено

към темата и да загърбим всяка догма. И разбира се, това изискване се простира отвъд науката, за да включи всички актуални въпроси в съвременното западно общество. Когато подходим без предубеждения към универсалните въпроси за живота, смъртта и съзнанието, възгледите ни за човечеството вероятно ще претърпят дълбока трансформация. Искрено се надявам тази книга да допринесе положително за този процес.

Подробен доклад за ПБС и неговото отражение върху живота ще намерите в първа глава. След кратък исторически преглед на първите научни изследвания върху ПБС втора глава предлага изчерпателна информация за 12-те универсални ПБС елемента, илюстрирани с впечатляващи цитати. В трета глава обсъждам положителните житейски промени, за които съобщават хората след ПБС, продължило само няколко минути по време на сърдечен арест. В тази глава се занимавам и с множеството проблеми, с които те трябва да се справят, за да приемат своето преживяване. За съжаление, преживелите ПБС все още твърде често се смятат за мечтатели и фантазори; обвиняват ги, че са просто объркани пациенти, които търсят внимание. Четвърта глава се занимава с ПБС при деца, тъй като е малко вероятно техните преживявания да са резултат от външни влияния. Малките деца споменават същите елементи на ПБС, за които говорят и възрастните. Освен това и те като възрастните претърпяват значителни промени след преживяванията, близки до смъртта, в сравнение с връстниците си. В пета глава цитирам исторически писмени документи от Европа и Азия, за да покажа, че преживяванията за разширено и безкрайно съзнание и идеята за съзнание след физическата смърт не са нови, а заемат видно място в тях.

Всички съществуващи научни обяснения за ПБС са разгледани в шеста глава. Една задоволителна теория, която пояснява всички отделни аспекти на ПБС, би трябвало да зачита както различните обстоятелства, при които човек би могъл да премине през ПБС, така и отличителните елементи, изграждащи ПБС. В седма глава се фокусирам върху нидерландското изследване на ПБС, проведено с 344 оцелели след сърдечен арест и сравнявам неговите резултати и заключения с резултатите и заключенията на подобни изследвания, проведени в Съединените щати и Обединеното кралство.¹⁴ Всички тези 4 предварителни изследвания заключават, че

докладваните елементи на преживяванията, близки до смъртта, са преживени по време на епизод на сърдечен арест – тоест по време на пълна загуба на кръвоснабдяване към мозъка. Как е било възможно това? Осма глава съдържа подробно описание за това, което се случва в мозъка при остра липса на кислород, предшестваща от загубата на сърдечен ритъм и кръвно налягане. В допълнение към това, девета глава разглежда по-отблизо нормалната мозъчна функция и ограниченията на настоящите ни научни идеи за връзката между мозъка и съзнанието.

Десета глава разяснява концепциите и откритията на квантовата физика, които могат да допринесат за по-доброто разбиране на съзнанието. В единадесета глава правя теоретичен преглед, с цел да разгледам връзката между мозъка и съзнанието и да изложа някои идеи за възможно научно обяснение. Новите открития за потенциалната роля на ДНК в непрекъснатите промени, които се извършват в нашите тела – обсъждам в дванадесета глава. Възможно е ДНК да действа като интерфейс между нелокалното съзнание и тялото и да играе известна роля в координацията на клетките, клетъчните системи, органите и организма като цяло. Глава тринадесета се фокусира върху различните аспекти на нелокалното или безкрайно съзнание, много от които са демонстрирани чрез емпирични научни изследвания.

Някои от последиците на ПБС и нелокалното съзнание за етичните, медицински и социални въпроси в нашето предимно материалистично западно общество са обсъдени отново в четиринадесета глава. В епилога обобщавам концепцията за нелокалното съзнание и последиците за науката, здравеопазването и представата ни за човечеството. И накрая, в приложението подчертавам, че знанията за близките до смъртта преживявания могат да бъдат от голямо практическо значение за работещите в системата на здравеопазването, както и за умиращите хора и техните семейства. Всеки трябва да е наясно с необикновените преживявания, които могат да възникнат по време на период на клинична смърт или кома, на смъртния огър или след смъртта.